

Bankacılıkta yeni bir boyut: Katılım Bankacılığı

Mehmet Emin Özcan*
Temel Hazıroğlu**

Katılım bankacılığı birleştirici ve bütünleştirici bir anlam taşıdığından, Katılım Bankaları toplumun bütün kesimlerini kucaklayarak çeşitli nedenlerle klasik bankacılık sisteminin dışında kalmış tasarrufları ekonomiye kazandırılabilirlerdir.

1. GİRİŞ

Geçmiş binlerce yıl öncesine kadar uzanan bankacılığın adı, İtalyanca masa anlamına gelen "Banco" kelimesinden gelmektedir.

Günümüz iktisadi hayatında vazgeçilmez bir yeri olan bankalar, esas itibarıyla tasarruf sahipleriyle işletmelerinin faaliyetlerini, yatırımlarını veya diğer ihtiyaçlarını finanse edebilmek için yabancı kaynak talebinde bulunan gerçek ve tüzel kişileri bir araya getiren; para, sermaye ve kredi üzerine her çeşit işlemleri yapan aracı kurumlardır. Zamanımızda bankaların işlevleri ve hizmet ürünleri çok çeşitlenmiş olmakla birlikte, klasik anlamda bankanın başlıca işlevi, kendine ait olan fonları veya başkalarından faiz karşılığı mevduat olarak aldığı fonları, faiz karşılığı ödünç vererek gelir elde etmektir. Bankalar mevduat ve kredi işlemlerinin yanı sıra havale, akreditif, keşide ve seyahat çekleri, kiralık kasa, istihbarat ve danışmanlık gibi çeşitli hizmetler sağlayan kuruluşlardır. Ülkemizde mevduat toplayan ticaret bankaları dışında, ihtisas bankacılığı yapan yatırım ve kalkınma bankaları ile "Özel Finans Kurumu" (ÖFK) adıyla faaliyet gösteren ancak, geleneksel bankacılıktan

farklı olarak, kar ve zarara katılma esasına göre çalışan bankalar mevcuttur.

Bankalar gündelik yaşantımıza dahi öylesine girmişlerdir ki, neredeyse bankasız bir hayatı -elektrik gibi, otomobil gibi- düşünemeyiz bile. Artık maaşımızı bankadan alıyoruz, havaalelerimizi bankalara yaptırıyoruz, telefon-elektrik-su paralarını hatta vergilerimizi bankaya yatırıyoruz. Dahası, internet bankacılığı sa-

yesinde banka şubesine gitmeye gerek kalmadan, evimizden bankacılık işlemlerini bizzat kendimiz yapabiliyoruz.

Bu yazımızın konusu, farklı bir bankacılık türü olarak karşımıza çıkan, kar ve zarara katılma esasına göre çalışan bankacılığı tartışmaktan ziyade, bu tür bankacılığı adlandırmada kullanılan isimleri ve terimleri irdelemek ve alternatif isim önermektir.

2. DÜNYADA VE TÜRKİYEDE FAİZSİZ BANKACILIK

Bankacılığın tarihini yazanlar, ilk bankacılık işlemlerinin günümüzden yaklaşık üç bin yıl önce tapınaklarda başladığını ileri sürmektedirler. Çünkü hem tapınaklar iyi örgütlenmişti, hem de dinine bağlı kişiler güvenilir insanlar olarak kabul ediliyordu. Ancak tarih boyunca bütün semavi dinler, toplumda ekonomik ve sosyal dengeleri bozarak adaletsizliğe yol açtığı gerekçesiyle faizi hoş görmemişlerdir. XX. Yüzyılın ikinci yarısında çağdaş toplumlarda bankaların ekonomideki işlevini ve önemini kavramış bazı müslüman iktisatçılar, faiz esaslı yerine, müslüman topluluklarda tarihin çeşitli dönemlerinde sıkça kullanılmış olan "mudarebe" (emek/sermaye ortaklığı) esasına göre bir nevi

risk sermayesi (venture capital) şeklinde çalışacak yeni bir bankacılık modeli ortaya koydular. Bu model, kısa zamanda büyük bir gelişme göstererek bilhassa, 70'li yıllardan itibaren başta gelişmiş batılı ülkeler olmak üzere bütün dünyaya yayıldı. Halen çeşitli ülkelerde faizsiz esasa göre faaliyet gösteren 200'ü aşkın bankanın, yaklaşık 500 Milyar ABD Dolarını kontrol ettiği tahmin edilmektedir.

Türkiye’de 80’li yıllar, yapılan ekonomik ve mali reformlarla kapalı ekonomiden dışa açık piyasa ekonomisine geçişin yaşandığı yıllar olarak hatırlanmaktadır. Uluslararası piyasalarla entegre olabilmek için hayata geçirilen yapısal değişim ve dönüşüm projeleri kapsamında, para ve sermaye piyasaları yeniden düzenlendi ve kamuoyu yeni mali kurumlarla, yeni yatırım araçlarıyla tanıştı. (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Finansal Kiralama, Faktöring, Döviz büfeleri, TC Merkez Bankası Döviz/Efektif Piyasaları vb.). Bakanlar Kurulu, 1983 yılında bir kararname yayımlayarak faizsiz esasa göre çalışan bankaların Özel Finans Kurumu adı altında faaliyet göstermesine imkan sağladı (83/7506 sayılı Karar). ÖFK’lar, 19 Aralık 1999 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Bankalar Yasasında değişiklik yapan 4491 sayılı kanun ile 4389 sayılı Bankalar Kanunu kapsamına alındı. 1985 yılında faaliyete geçen Albaraka Türk Özel Finans Kurumu’nun ardından 5 finans kurumu daha kuruldu ve geçen 15 yıllık dönemde ÖFK’lar, faize duyarlılıkları sebebiyle bankacılık kesiminden uzak durduğu için tasarrufları ekonominin dışında kalan halktan, kar ve zarara katılma esasına göre yaklaşık 2,5 Milyar Dolar toplamayı başardı.

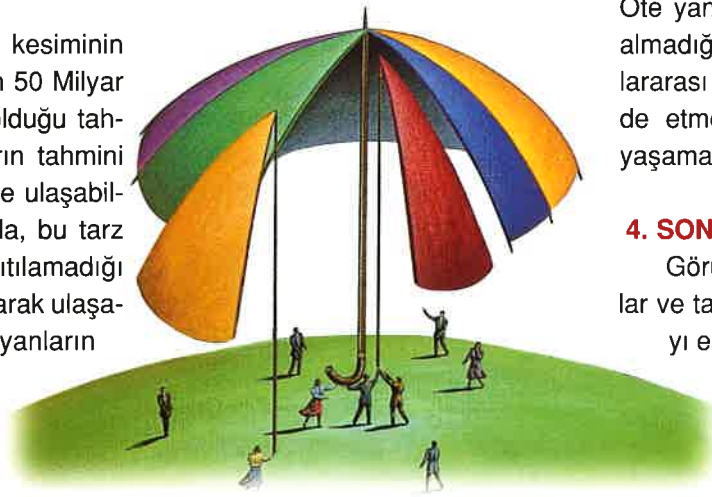
3. FAİZSİZ BANKACILIKTA ADLANDIRMA VE TANIM SORUNU

Türkiye’de bankacılık kesiminin dışında kalan tasarrufların 50 Milyar ABD Dolarının üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. ÖFK’ların tahmini potansiyelin henüz % 5’ine ulaşabildiği göz önüne alındığında, bu tarz bankacılığın yeterince tanıtılmadığı ve hedef kitlelerine tam olarak ulaşamadığı, bir şekilde tanıyanların çoğunun da doğru olarak algılamadığı söylenebilir. Kanımızca bunun önemli bir nedeni, bu

tür bankacılığa verilen adların sistemin temel özelliklerini ve farklılıklarını tam ve doğru biçimde ifade etmemesidir. Kar ve zarara katılma esasına göre çalışan bankacılığı ifade etmek için kullanılan kavramları irdeleyecek olursak;

– **Faizsiz Bankacılık (Interest-Free Banking):** Klasik bankacılıkta oranı önceden belirlenmiş faiz karşılığında alınan mevduatın faiz karşılığı ihtiyaç sahiplerine ödünç olarak verilmesi söz konusu olduğuna göre, faiz yerine tasarruf sahibinin sonuca katılmasını öngören bankacılığı tanımlamak için, faizin olmadığını vurgulamak maksadıyla, sisteme Faizsiz Bankacılık denmiştir. Oysa bu kavram, adından da anlaşılacağı gibi, olumsuz (negatif) bir kavram olup neyin olması gerektiğinden ziyade neyin olmaması gerektiğini ifade eder. Nitekim, *faizin alternatif faizsizlik değil, kardır.* Kaldı ki, iktisat bilimindeki faiz kavramıyla dinimizde yasak sayılan riba kavramının birebir örtüşüp örtüşmediği de ciddi bir tartışma konusudur.

– **İslam Bankacılığı (Islamic Banking):** Literatürde kar ve zarara katılma esasına göre çalışan bankacılığı tanımlamada kullanılan en yaygın ve en bilinen kavramların başında gelmektedir. Bu modelin ilk defa müslüman iktisatçılar tarafından ortaya konması ve Ortadoğudan dünyaya yayılması, İslam Bankacılığı olarak anılmasında önemli rol oynadı.

mıştır. Tıpkı İslam Ekonomisi, İslami Sigorta gibi ekonominin, sigortacılığın ve bankacılığın İslam ile birlikte anılması, belki de İslam adına yapılan yanlışların en büyüğüdür. Her şeyden önce, İslam; esasları, geçmişi ve geleceğiyle bütün zamanları kuşatan ve yeryüzündeki tüm insanları muhatap alan yüce dinimizin güzel adıdır. Ayrıca, İslam dininin temel kaynaklarında ne bir banka modelinden ne de bir sigorta şirketinden söz edilmektedir. Haksız kazanca, sömürüye ve adaletsizliğe yol açmayan, dolayısıyla İslamın temel ilkeleleriyle çelişmeyen, her iktisadi girişimin başına İslam kelimesini koyarak ifade etmek ne kadar anlamlıysa, İslam Bankacılığı tabiri de o kadar anlamlıdır.

– **Özel Finans Kurumu (Special Finance House):** Kar ve zarara katılma esasına göre yapılan bankacılık, Türkiye’de mevzuata Özel Finans Kurumu olarak girmiştir. Bu kavram, kastettiği bankacılığı ifade etmekten çok uzak olduğu gibi, yanlış çağrışımlara da neden olmaktadır. Sanki diğer mali kurumlardan farklı olarak ayrıcalıklı muamele gören, himaye edilen, bu yüzden haksız rekabet yaptığı düşünülen özel kuruluşlar olarak algılanabilmektedir. ÖFK’lar, bu tür eksik ve yanlış değerlendirmeler sonucu zaman zaman gerek basında gerekse kamuoyunda haksız ve mesnetsiz suçlamalarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Öte yandan, bu tabir literatürde yer almadığı için, ÖFK’lar özellikle uluslararası piyasalarda kendilerini ifade etmede oldukça ciddi zorluklar yaşamaktadırlar.

4. SONUÇ VE BİR ÖNERİ

Görüldüğü gibi, mevcut kavramlar ve tabirler, kar ve zarara katılmayı esas alan bankacılık sistemini tam ve doğru olarak ifade edememektedir. Oysa, bir şeyin doğru anlaşılabilmesi her

şeyden önce doğru ifade edilmesine bağlıdır. Ayrıca, ifadenin açık ve sade olması, herkes tarafından kolayca benimsenmesini ve anlaşılmasını sağlar. Öyleyse, önce bu tür bankacılığın karakteristik özelliklerini ortaya koymak gerekir.

Bir kerre, bu sistemde tasarruf sahiplerinden kara ve zarara katılma esasına göre fon toplanmaktadır. Buna göre, tasarruf sahibine anapara güvencesi verilmediği gibi, oranı önceden belli bir getiri taahhüdünde de bulunulmamaktadır. Başka bir deyişle, tasarruf sahibi, bankaya bir nev'i ortak olmakta ve klasik bankacılıktan farklı olarak **sonuca katılmaktadır**. Tasarruf sahibi-banka ilişkisi, klasik bankacılıktaki mudi-banka ilişkisinden tamamen farklıdır ve **bariz vasfı katılımcılığıdır**. Bu ilişki tarzı sadece bu tür bankacılıkta söz konusudur. **İkincisi**, kara ve zarara katılmayı esas alan bankacılıkta, toplanan fonların kullanılmasında da sonuca katılma vardır. Bu tür bankacılıkta her ne kadar üretim desteği ve finansal kiralama yöntemleri, uygulamada, proje bazında kar ve zarara katılma yöntemine göre daha ağırlıklı ise de, teoride nihai hedef, kara ve zarara katılma yöntemiyle finansmanın baskın (dominant) hale gelmesidir. Dolayısıyla **topladığı fonlarda tasarruf sahibini sonuca iştirak ettiren banka, bu kez kullandığı fonda kendisi girişimciyle birlikte sonuca katılmaktadır**. Yani, projenin gerçekleşmesinden sonra ortaya çıkan neyse (kar veya zarar), ona razı olmaktadır. **Üçüncüsü**, kâra ve zarara katılma esasına göre çalışan bankalar, mevduat kabulü ve kredi kullandırmanın dışındaki her türlü bankacılık hizmetini vermektedirler. Bu özellik, bunların klasik bankalarla olan ortak özelliğidir.

İşte bu üç temel özelliği ihtiva edecek yeni bir kavram geliştirmek

zorundayız. Bizim önerimiz, **KATILIM BANKACILIĞI**'dir.

Katılım Bankacılığı kavramının iki önemli özelliği bulunmaktadır. Birincisi, açık, anlaşılır, sade ve kısa olması; ikincisi, kar ve zarara katılmayı esas alan bankacılığı tam ve doğru olarak ifade etmesidir. Teklif ettiğimiz bu kavramın ileride literatüre girmesi ve gerekli değişiklikler yapılarak mevzuatta KATILIM BANKACILIĞI adıyla yer almasının çağdaş, ileri ve insani bir model olduğuna inandığımız kar ve zarara katılmayı esas alan bankacılığa katkı sağlayacağı görüşündeyiz.

Katılım Bankacılığı'ndan umduğumuz başlıca yararlar şu şekilde sıralanabilir;

– Öncelikle, isimlendirmeden kaynaklanan ve sistemin sağlıklı işlemesini engelleyen karışıklıklar ile olumsuzluklar giderilecektir. Açık, sade, telaffuzu kolay ve anlaşılabilir olduğu için **“Katılım Bankacılığı”** denilince herkes bunun ne anlama geldiğini kolayca ve doğru olarak anlayabilecektir. Böylece, sistemin daha etkin ve verimli çalışması sağlanacaktır.

– Katılım bankacılığı birleştirici ve bütünleştirici bir anlam taşıdığından, Katılım Bankaları toplumun bütün kesimlerini kucaklayarak çeşitli nedenlerle klasik bankacılık sisteminin dışında kalmış tasarrufları ekonomiye kazandırılacaklardır. Bu amaçla,

hedef kitlelere çeşitli tanıtım araçlarıyla eskisinden daha kolay ulaşılabilecektir.

– Bir ülkenin kalkınması tasarrufların yatırımlara dönüşmesiyle olur. Ülkemizde ise reel sektörün işletme ve yatırım sermayesi açığı ciddi boyutlarda olup, bankacılık kesiminin kaynakları bu ihtiyacı tek başına karşılamaktan uzaktır. Mali plasman yapmayan Katılım Bankaları, tasarruf sahiplerinden katılımcı anlayışla toplayacakları fonların tamamını reel sektörün finansmanına yine katılımcı anlayışla tahsis ederek ülke ekonomisinin kalkınmasına daha fazla hizmet edeceklerdir.

– Ülke ekonomisinin önemli bir sorunu da bazı iktisadi faaliyetlerin kayıt altına alınmamasıdır. Katılım Bankacılığının yaygınlaşması, kayıt dışı ekonominin daralmasına yol açacaktır. Çünkü, faturasız mal alanlar ve satanlar katılım bankacılığının imkanlarından yararlanabilmek için kayıt altına gireceklerdir. Böylelikle, Devlet, katılım bankalarının faaliyetleri sonucu daha fazla vergi toplayabilecektir.

– Katılım Bankacılığı kavramı birleştirici olduğu kadar, dinamik, atılımcı ve gelişmeye açık bankacılığı da ifade etmektedir. Katılım bankacılığı, bu yeni ruh ve heyecanla mali sektöre öncülük görevini de üstlenecektir. Toplumsal dayanışmayı, yardımlaşmayı ve paylaşmayı esas alan bu yeni bankacılık anlayışı, barış ve kardeşliğin pekişmesinin simgesi olacaktır.

Kâr ve zarara katılma esasına göre çalışan bankacılık sisteminin Katılım Bankacılığı adı altında yakalayacağı ivme ile bankacılığa yeni bir boyut getirerek bir çığır açacağına inanıyoruz. Bu nedenle, Katılım Bankacılığı 21. yüzyılın bankacılığı olacaktır demek iddialı bir beklenti olmasa gerektir. Katılım Bankacılığına Hoş Geldiniz!...

* Dış İşler Müdürü

** Bilgi İşlem Müdürü